

Körkérdés:¹

Miként értelmezhetjük ma, a XXI. század első negyedében a hungarológia fogalmát és tudományközi kereteit, valamint kapcsolatát a magyar mint idegen / második nyelv (illetve származásnyelv, környezetnyelv) közvetítésével?

DÓLA MÓNKA

A hungarológia mint perspektíva

Írásomban nem a hungarológia fogalmának teoretikus meghatározására törekszem, hanem a fogalomhoz kötődő személyes viszonyomat igyekszem értelmezni.

Az 1990-2000-es évek pécsi graduális és posztgraduális MIH-képzésében (magyar mint idegen nyelv/hungarológia) egy olyan *komplex* hungarológia-fogalommal ismerkedtem meg, amely a hungarológiát egy összetett, több tudomány és több kultúra metszéspontjában kialakuló területként, pontosabban interdiszciplináris és interkulturális keretben megvalósuló *közvetítésként* mutatta be. Szücs Tibor (2002) megfogalmazásában a hungarológia *a magyar nyelv és kultúra értékeinek komplex közvetítése tudományközi és kultúraközi szintézisben*. Az akkori pécsi képzésnek két fő „összetevője” volt: a kulturális és a nyelvészeti komponens. Az előbbi keretében olyan tárgyakat hallgattunk, mint például kulturális földrajz, néprajz, vagy a magyar irodalom, zene, képzőművészet külföldi recepciója és jelenléte. Az utóbbi keretében foglalkoztunk kontrasztív és funkcionális grammatikával, interkulturális pragmatikával, szociolingvisztikával, valamint – nem utolsósorban – a magyarnak idegen nyelvként való tanulásával és tanításával. Az elméleti képzés szerves kiegészítését jelentette a hungarológia mint *gyakorlati tevékenység*. Tandemprogramok keretében külföldi hallgatókkal közösen végeztünk országismereti kutatást, részt vettünk magyar nyelv és kultúra nyári egyetemek szervezésében, nyelvtanfolyamokon tanítottunk, kulturális programokat szerveztünk, segédkeztünk tananyagok és nyelvvizsga-tesztek készítésében, és sokan közülünk külföldi oktatóhelyeken vállaltak később lektori, nyelvtanári, ismeretterjesztő, kultúrszervezői munkát. A pécsi képzés *nyitott és összetett* hungarológia-fogalmat képviselt, amelynek egységességét a *közvetítés* mozzanata biztosította. Éppen ez jelentette számunkra a legnagyobb vonzerőt: megtapasztalhattuk, hogy a *mi* másikként, idegenként is felfogható, és hogy önmagunk – nyelvünk és kultúránk – kívülről való szemlélése nemcsak hogy izgalmas, de alapvetően szükséges is. Valahogy úgy, ahogy Szegedy-Maszák Mihály (2002) fogalmaz: „Valamely önazonosság csakis másokhoz képest írható körül.”

Jelenleg nyelvész oktató-kutató vagyok, valamint a magyar mint idegen nyelv tanára, s emellett oktatás- és programszervezői teendőket látok el. Ez a szakmám. Mindenekelőtt azonban hungarológusnak vallom magam, mert ez a szemléletem. Legyen szó konstrukciós grammatikáról, leíró nyelvtanról, pragmatikáról, formulaszerű nyelvhasználatról vagy akár az anyanyelvi nevelés módszertanáról, a hungarológus szemléletet igyekszem érvényesíteni a

¹ Jubileumi (20.) kötetünk e bevezető írása számára – az *Alkalmazott Nyelvtudomány* 1. számában (2001) olvasható „Körkérdés” mintájára – mi is igyekeztünk megszólaltatni szakterületünk egyes hazai, határon túli és külföldi művelőit a címben foglalt átfogó kérdés sokoldalú körvonalazásához. A fölkért kollégák közül sajnos kevesen válaszoltak, ám reméljük, még az itt olvasható szűkebb keresztmetszetben is sikerült hozzájárulnunk egy viszonylag változatos körkép kikerekedéséhez. *(A szerkesztők)*

kutatásban és az oktatásban egyaránt. Jelenlegi hungarológia-értelmezésem a pécsi képzésben tapasztaltak szerves folytatása, ugyanakkor az azóta eltelt évek alatt kitágult és dinamikusabbá vált.

Ma számomra a hungarológia – a mindenkori tudományosság keretében – elsődlegesen egy *nézőpont*: egy látásmód vagy perspektíva, amelyben a *saját* (ami *magyar*) mindig külső megvilágítást nyer, ahol a belsőleg adottnak véltre – mind a *mit?*, mind a *hogyan?*, mind a *miért?* tekintetében – újszerűként lehet tekinteni, illetve amit valamilyen külső (ami *nem magyar*) szempontból lehet és kell feltárni, rendszerbe helyezni, megérteni és értelmezni. Nemcsak arról van szó, hogy a magyar vonatkozású jelenségek a különféle szaktudományok kutatásának tárgyai, tesztelési és hasznosulási terepei lehetnek, hanem elsősorban arról, hogy a hungarológus máshogy lát, máshogy kérdez, máshogy keres, mint a nem-hungarológus szakmabeli. Mivel ez a külső szempont mindig más, a tartalom és a módszer szükségszerűen változatosságot és változást mutat – egyfelől a tudományosság és a vizsgálati tárgy, másfelől a saját és az idegen viszonylatában.

Az elmúlt években egyre több hallgatónk érkezik keletről: Kínából, Dél-Koreából, Japánból, illetve az arab országokból. Ez több szempontból is izgalmas feladat, és számos új kihívást jelent. Figyelembe kell venni egyrészt a „hozott alapból” adódó (kulturális, nyelvi stb.) különbségeket (ilyenek a nyelvtanulási előzmények is), másrészt a sajátos igényeket és célokat. Amikor e felé a célcsoport felé közvetítjük a magyar nyelvet és kultúrát, jellemzően sokkal kevesebb – a nyelvből, a történelemből, az oktatás- és művelődéstörténetből előálló – közös alapra (Clark 1996: 100) támaszkodhatunk, mint amikor európai (vagy akár észak-amerikai) a célközönség. Ezt a közönséget – a választott szakmájuk (pl. orvos, mérnök, politológus, fordító) elsajátítása mellett – a magyar mint *európai* kultúra érdekli: az életmód, a világlátás, a művelődés, az építészet, a zene, a történelem, a politika vagy a gazdaság. Emiatt számukra a *magyart* és a *magyarságot* egy tágabb, európai és közép-európai viszonylatú nyelvészeti és kultúrtörténeti kontextusba ágyazva kell megközelíteni, bemutatni.

Az oktatási gyakorlatban a hungarológia perspektíva-jellege abban is megmutatkozik – és a fenti célcsoportnál hangsúlyozottan jelentkezik –, hogy a hallgatók számára az egyik legnagyobb motiváló ereje az olyan feladatoknak, projekteknek, tevékenységeknek van, amelyek során a különféle kultúrák és nyelvek összevető vizsgálata történik. Ahol terük nyílik arra, hogy bemutathassák a saját nyelvüket, szokásaikat, kultúrájukat, és tematizálhassák a megtapasztalt hasonlóságokat és eltéréseket a saját és az idegen viszonylatában. Az idegen egy ilyen diskurzusban nem feltétlenül a magyar lesz. Megtörténhet, hogy a koreai és a kínai hallgatók megvitatják egymással az udvariasság nyelvi kifejezési módjait a saját viszonylatukban, majd összevetik a megbeszélteket angol és magyar jelenségekkel. Az is megtörténhet, hogy egy lengyel és egy francia együtt ír haikut magyarul, hogy olaszok és amerikaiak magyarul beszélnek az olasz, az amerikai és a magyar pizzakultúráról, vagy hogy németek és horvátok magyarul vitatnak meg magyarra szinkronizált amerikai filmeket. Tapasztalataim szerint mai, egyre inkább átjárhatóvá váló világunkban fokozódóan jelentkezik az interkulturális párbeszédre való igény a hungarológiában. Ebben a dialógusban a hungarológia egy izgó-mozgó köztes térré, a különböző kultúrák és nyelvek közötti viszonyítás terévé lényegül, ahol a magyar a közvetítő nyelv, a magyar kultúra pedig egy olyan közös harmadik, amelyhez képest megfogalmazhatóvá válik a *saját* és az *idegen*, ugyanakkor megtapasztalhatóvá válik az is, ami *magyar*.

Végül szólni kell arról is, hogy a hungarológiát mint perspektívát nemcsak *nézőpontként* és *köztes térként*, hanem *távlatként* is értelmezem, amennyiben a hungarológus feladatának tekintem, hogy gyakorlati tevékenységével igyekezzon biztosítani a sikeres magyar jelenlétet a külföld, a külföldiek tudatában. Tenni kell azért, hogy a mindenkori igényeket figyelembe véve, dialogikus formában és korszerű módon tudjuk közvetíteni értékeinket, nyelvünket és kultúránkat a külföld számára. Ehhez szükséges, hogy olyan szakembereket neveljünk, akik

szakértő módon képesek végezni ezt a munkát: otthonosak a magyar és (legalább) egy másik nyelvben és kultúrában, de legalábbis tájékozottak és nyitottak más nyelvek, kultúrák és tudományterületek felé, és elhivatottak arra, hogy a magyar értékeket átmentsék a jövő közös örökségébe (vö. Szegedy-Maszák 2002). Továbbá, hogy a hungarológia megállja a helyét a nemzetközi szellemi életben, szükséges, hogy a különböző műhelyekben folyó munka érzékeny legyen a mindenkori tudományos problémákra, és reagálni tudjon az adott helyszíneken ott és akkor előálló kihívásokra. Ehhez elengedhetetlen a döntéshozó szervek támogatása – nemcsak a minőségi propaganda, hanem a tudományos megalapozás lehetőségének biztosítása is: a korszerű tudományos kutatás és a komplex szemléletű hungarológia-oktatás támogatása is (többek között az osztatlan képzésben).

A fent elmondottak értelmében a hungarológia mint perspektíva egy speciális nézőpontot és távlatot jelent, amely elsimítja azt az ellentétet, amely a hungarológia diskurzusában sokszor az elméleti (tudományos kutatás), a gyakorlati (nyelvoktatás) és az ismeretterjesztő-programszervező profil között látszik feszülni. A hungarológia ebben az értelmezésben nem egy egységes tudomány, hanem egy perspektíva, ahol különböző nyelvi-kulturális háttérrel rendelkező emberek változatos tartalmakat közvetítenek egy közössé váló köztes térben, és egymás viszonylatában tapasztalják meg és értelmezik a *sajátot* és a *másikat*.

Irodalom

Clark, Herbert H. 1996. *Using language*. CUP, Cambridge.

Szegedy-Maszák Mihály 2002. Nemzeti irodalom az egységesülő világban. *Élet és Irodalom*. XLVI: 34. <https://www.es.hu/old/0234/feuilleton.htm> (2019. 10. 30.)

Szónyi György Endre 2000. Hungarológiai perspektívák az ezredfordulón. *Hungarológia*. 266–270.

Szűcs Tibor 2002. Hungarológia. In: *Révai Új Lexikona*. Babits K. Kft., Szekszárd. X: 257–261.

PETER SHERWOOD

Több mint négy évtizedet felölelő angliai és amerikai egyetemi tanári tapasztaltomgyakorlatom alapján azt mondanám, hogy – legalább a Kárpát-medencén túl – a kortárs hungarológia *feladata* a mai (valamint a történeti) Magyarország, illetve a magyarság, a magyarul beszélők legszélesebb körének holisztikus vizsgálata, valamint ennek valamely világnyelven történő közvetítése. Ehhez véleményem szerint nélkülözhetetlen a magyar nyelv tudása, illetve annak – sajnos szükségszerűen rendkívül idő- és energiaigényes – oktatása. Ha a nyelv tanítását mellőzzük, tanítványaink érdeklődését Magyarország, a magyarság, illetve a magyar nyelv iránt tkp. a világhálóra bizzuk, szemmel láthatólag egyre katasztrofálisabb eredménnyel.

A holisztikus szón azt értem, hogy a magyar nyelvet és kultúrát szükségszerűen kiválóan ismerő, de a középeurópai közegetől távolabb élő, azt egy – mondjuk – angol nyelvű közegben tolmácsoló egyetemi tanárnak kulcsfontosságú közvetítő szerepe kell legyen abban, hogy a külvilág minél megbízhatóbb, minél átfogóbb képet szerezhessen a magyar térség népéről, nyelvéről, irodalmáról, röviden: kultúrájáról általában. Az angol nyelv lévén napjainkban a legelterjedtebb világnyelv, annak, aki angolul ír e témákról, mindig szem előtt kell tartania, hogy munkássága elvileg hatalmas tömegeket – milliárdokban számlálható közönséget – érhet el és befolyásolhat, s ennek megfelelően óriási felelősség terheli.

Ez egyrészt azzal jár, hogy a hungarológiának az a külhoni művelője, aki pl. nem rendelkezik saját tanszékkal, gyakran nem engedheti meg magának az „óhazában” elvárt és

természetesnek tartott szakosítást. Nekem például, aki a hetvenes évek elején kezdtem oktatni a londoni egyetem Szlavisztikai és Kelet-európai Intézetében, osztályrészemül jutott: a magyar nyelvet tanító tananyagok (pl. tankönyv) készítése; magyar nyelvtörténeti, leíró nyelvtani, valamint irodalmi tantervek, kurzusok megtervezése-előállítása-leadása; angol–magyar, valamint magyar–angol szótárak lektorálása-társszerkesztése; a legkülönbélebb, valamilyen tekintetben magyar (sőt, nemegyszer általánosabban: közép-európai) tárgyúknak tekintett könyvek, színdarabok, filmek stb. felkérésre való ismertetése-recenziálása; részben szintén felkérésre a legszerteágazóbb szövegek fordítása (noha első fordításaim fél évszázaddal ezelőtt láttak napvilágot, csak az utóbbi időkben, nyugdíjba vonulásom után, tudtam összpontosítani hosszabb kortárs magyar szépirodalmi művek fordítására); s nem utolsósorban – számomra mindig kedvenc terület – a két adott kultúra közötti kapcsolatok számontartása, kutatása, gyakorlati előmozdítása.

Mindez meglehetősen kevés időt hagyhat a tulajdonképpeni, hagyományosan értelmezett „mélykutatásokra.” Magam esetében, elsősorban nyelvész lévén, az angol-amerikai nyelvterületen alig ismert obugrisztikával (azaz, a magyar nyelvhez legközelebb álló, ma már súlyosan veszélyeztetett vogul (manysi) és osztják (hanti) szibériai nyelvekkel, kultúrával) is igyekszem foglalkozni, ami még tovább bővíti a teendőik lajstromát.

A holisztikusság másik oldala pedig az, hogy távolabb a magyar területtől talán nagyobb lehetőség nyílik arra, hogy ezt a kutatást a hungarológus több diszciplína határmezsgyéjén művelje, tágabb perspektívákkal gazdagítva több tudományágat, mind külföldön, mind „otthon.” Erre jó példával szolgálhatnak újabb – angolul már napvilágot látott, magyarul pedig rövidesen megjelenő – kutatásaim Kossuthról: ezek lényegesen hozzájárulnak nemcsak az angol történeti lexikográfiához, hanem a legnagyobb magyar hazafinak, Kossuth Lajosnak történeti szerepéről, angol nyelvtudásáról, valamint – az utóbbi segítségével – angol retorikai technikájáról nyert képhez.

SZILI KATALIN

A hungarológia többféle megtestesülésmódjáról a 21. század elején

A hungarológia fogalmának változó jellegéről, a magyar nyelv tanításának hungarológiai diszciplínaként történő értelmezéséről

A hungarológiát a korkövetelményekhez, a tudományosságról szóló elképzelésekhez igazodó, a külvilágnak a magyarsággal szembeni, illetve a magyarságnak önmagával szembeni elvárásainak megfelelő diszciplínaegyüttesnek tartom, következésképpen ideális esetben mind kereteinek, mind tartalmának, mind módszereinek fő jellemzője az állandó alakulás, megújulás. A róla szóló, időről időre felizzó vitáknak a magyar mint idegennyelv-oktatás számára levonható (szomorú) tanulsága, hogy hungarológiai részterületként való elfogadását a szakma egyoldalú, nem túl sikeres erőfeszítésekként kell elkönyvelnünk. Gondoljunk Szépe György cikkére (A magyar mint idegen nyelv/hungarológia. Hungarológiai Évkönyv, 2000: 11–23), a Pécsi Egyetem műhelyére, amely következetesen használta a magyar mint idegen nyelv/hungarológia elnevezést, de a két fogalmat egymás mellé rendelő koncepció bizonyítéka *A magyar mint idegen nyelv/hungarológia* című kötet (Giay Béla – Nádor Orsolya, 1998), valamint a 2000-től indult *Hungarológiai Évkönyv* szerkesztési koncepciója is. Idézzük csak fel Szépe György észszerű érvelését a magyar nyelv tanításának hungarológiához kapcsolása mellett: a külföld perspektívájából minden, a magyarsággal

összefüggő ismeret hungarológiává lesz, következésképpen a határon túli oktató-intézményekben a nyelvoktatás a hungarológiai munka meghatározó része, sőt akár azonos is lehet vele (i. m. 14). Az interkulturális nyelvészet létrejöttének, a nyelv és kultúra bonyolult viszonyrendszerének feltárásában azóta elért eredmények, a kognitív nyelvészet, a pragmatika nyelvről szóló nézeteinek és nem utolsósorban a nyelvoktatásban bekövetkezett szemléletváltásnak (lásd a nyelvtanítás = kultúratanítás elv következetes alkalmazása) köszönhetően ma már tudományos munkák tucatjai támasztják alá a nyelv és kultúra elválaszthatatlanságát, mutatnak rá összetett viszonyrendszerükre, ezzel is erősítve azt a gondolatot, hogy az idegennyelv-tanítás – így a magyar nyelv is – egyben kultúrákövetítő tevékenység.

A magyaroktatást érintő változások a 21. század elején

Ha elfogadjuk, hogy a magyar nyelv tanítása hungarológiai tevékenység, azt is számításba kell vennünk, hogy az új évezred nyelvtanulói sok szempontból különböznek elődeiktől. Sajnálatos módon a szívünknek oly kedves, „rajongó” diákok, vagyis a magyarság, a magyar kultúra iránt elkötelezett, kutatókká, Balassi-, Kosztolányi-fordítókká válni akarók aránya csökken, mivel a magyar nyelv választásában inkább racionális tényezők játszanak szerepet: a gazdasági-kulturális miliő, a lehetőségek, a nekik felajánlott ösztöndíjak. Bárhogyan is kerüljenek a nyelv és ezen keresztül a kultúra közelébe, előtte nagy valószínűséggel felméri a magyartudás előnyeit, még egyértelműbben fogalmazva annak piaci értékét. A megcélzott kompetenciáinknak így csak egy részét kell hogy képezze a nyelv magas fokú birtoklása, emellett a mindennapi életben jól kamatoztatható ismereteket kell nyújtani nekik, ami magába foglalja a rólunk szóló alapismereteket, de azt is, hogy miképpen kell viselkedni, beszélni velünk, érzelmeink, attitűdjeink helyes interpretálását is. Magyarán nemcsak a szavaink, hanem rajtuk keresztül a közléseink megértésének készségét is.

A hungarológia fogalmának differenciálásáról

A fentiekből következően jelen korunkban a hungarológia fogalmának differenciálását tartom időszerűnek. Természetesen szükség van/lesz a „klasszikus” hungarológiára, amely meghatározásától függően vagy a magyarsággal összefüggő kérdések tudományos igényű feldolgozását végzi egy-egy tudományágon belül, vagy a magyarság önmeghatározásával foglalkozik, vagy a magyarságról szóló ismereteket közvetíti a külvilág felé. Emellett azonban létezik a magyarság, a magyar kultúra, szellemiség, nyelv iránti mindenkor külső elvárások kielégítését szolgáló megvalósulási módja, amit nevezünk alkalmazott hungarológiának. Ez utóbbi feladatkörébe beletartozhat a nyelvoktatás (a magyar beszélőközösséggel való sikeres kommunikációhoz szükséges nyelvi és kulturális készségek kialakítása), az érdeklődés felkeltése irántunk, annak fenntartása, magyarságunk mibenlétének, kulturális értékeinknek, szellemi produktumainknak a bemutatása, a hozzájuk való megfelelő viszonyulás kialakítása. Az alkalmazott hungarológia részterületei értelemszerűen erősen támaszkodnak az elméleti társtudományaikra, a köztük levő átjárás szükségszerű, ám céljaik, módszereik eltérnek.

A „magas” tudományosság szintjén létező és a gyakorlati célokat maga elé tűző alkalmazott hungarológia mellett ne feledkezzünk meg a hungarológiáról mint nemzeti önismereti stúdiumról, annak kiáltó hiányosságairól. Nemrég egy egyetemi csoportomban végeztem rövid felmérést: nagyjából húsz, az utódállamokban található magyar város elhelyezését kértem tőlük. Az eredmény lesújtó volt: az ELTE-s diákok Nagyszombatot hol visszacsatolták hozzánk, hol átadták (egész Magyarországot odakanyarítva?) Romániának, de nehézséget okozott Ady Nagyváradának, Arany Nagyszalontájának, az Aradi vértanúk

vesztőhelyének, Déva várának hovatartozása. Ezek a diákok okosak, nyitottak, sikeresen leérettségiztek, felvételt nyertek egy egyetemre, ahol jól vizsgáznak, nagy valószínűséggel diplomás tanárokká válnak: valóban az ő hibájuk lenne, hogy ennek ellenére elvesznek önismeretünk útvesztőiben?

SZÚCS TIBOR

Nyelv és kultúra egységében

Továbbra is meggyőződésem, hogy a hungarológia művelése – mind a kutatásban, mind az oktatásban – ideálisan, optimálisan a nyelv és a kultúra egységes kezelésével, vagyis a *magyar nyelv és kultúra* komplex megközelítésével és közvetítésével teljesebbé válhat.²

Az ezzel járó összetett szemléletmódra alapvetően jellemző az érintett tudományok (nyelv- és irodalomtudomány, történettudomány, művelődés- és művészettörténet, folklorisztika, néprajz, kulturális antropológia stb.) szintézisére törekvő, a filológia kereteit ekként kitágító interdiszciplináris szemlélet, valamint e *belső kapcsolatrendszer* feltárásán túl a nyelv és a nemzeti civilizáció *külső kapcsolatrendszerének* egybevető-összehasonlító (kontrasztív, illetve komparatív, interkulturális) vizsgálata is. (Megjegyzendő, hogy a hungarológiai érdekű keretek – minden nemzeti-politikai elfogultságtól mentesen – a magyarság önállósuló létéből kiindulva az egykori történelmi Magyarországon keresztül a mai összmagyarság nyelvi-kulturális örökségére terjednek ki.)

A magyar nemzeti kultúrának ilyen igényű feltárása – általában a magyar mint idegen nyelv leírásával és oktatásával szoros összefüggésben – elsősorban a magyarság sajátos értékeinek megismertetését hivatott szolgálni, továbbá az érintett külföldi vonatkozásokban felmerülő mindenkori igényeket kielégíteni.

Nyelv és kultúra egységében, illetve együttes közvetítésében gondolkodva nyilvánvaló, hogy *a magyar mint idegen nyelv és a hungarológia* ügye elválaszthatatlanul összetartozik – mind a kutatásban, mind a gyakorlatban (főként az oktatásban, s persze kevésbé az ismeretterjesztés különféle intézményes terepein). A hungarológiai keretekhez a következő összefüggéseket emelhetjük ki:

(1) a magyar mint idegen nyelv és a magyar kultúra oktatása, illetve közvetítése – különös tekintettel (a) e nyelv és e kultúra összetartozására és (b) más nyelvekkel és kultúrákkal kapcsolatban feltárható összefüggéseikre (tehát a kontrasztív, illetve komparatív-interkulturális vonatkozásokra);

(2) a magyar kultúra megismertetésében (a) szélesen értelmezzük az idetartozó „ország- és magyarságismereti” területeket (történelem, földrajz, néprajz, művelődéstörténet; irodalom és egyéb művészeti ágak), de (b) ezt az *extenzív nyitottságot* igyekszünk párosítani azzal az *intenzív nyitottsággal*, amely betekintést kínál mindezeknek a kapcsolatrendszerébe (vagyis az interdiszciplináris lehetőség – tárgyköri koncentrációval – lényegi összefüggésekhez vezet).

Mindebből körvonalazódik a hungarológia tárgya, és ebből adódnak a hungarológiai tevékenység alapvető irányai. Ezek az irányok mindezen túl természetesen attól függően alakulnak, hogy (a) külföldi (azon belül közvetlenül határaink szomszédságában) vagy hazai (célnyelvi) szinten folyik-e magyar mint idegen nyelv oktatása, illetve a hungarológiai képzés; (b) egyáltalán megvan-e mindkét összetevőre vagy csak külön-külön az igény (a csak nyelvoktatást és a kizárólag kulturális ismeretterjesztést megcélzó tantervi, illetve

² Vö. Szűcs Tibor: hungarológia. In: *Révai Új Lexikona*. Babits K. Kft., Szekszárd, 2002. X: 257–261.

rendezvényi keretek két szélső változata között húzódó széles skálán); (c) milyen intézményi-szervezeti keretekben folyik a tevékenység (egyetemi tanszék, lektorátus, népfőiskola, nyelviskola; művészeti rendezvény stb.); (d) melyik korosztálynak (felnőttek – gyermekek) és (e) milyen szinten, illetve milyen képzési céllal történik az oktatás (magyar mint idegen nyelv szak vagy specializáció hazai egyetemen, külföldi hungarológusképzés, magyar nyelv- és társalgáskurzus valamely külföldi egyetemen, magyarságörző oktatási és kulturális-művészeti programok a magyar mint származásnyelv művelésével, a külföldi magyarságkép korszerű alakítását szolgáló rendezvénysorozatok stb.).

A nyelvészethez tartozó *nyelvi összetevő* („magyar mint idegen nyelv”) és a nyelvészetten kívül eső *kulturális összetevő* („hungarológia”) különmeműségéből és (mégis) összefüggéséből eredő konceptuális nehézségek jelentős mértékben csökkennek, ha a *holisztikus* szemléleti megközelítésben kirajzolódnak a közös törekvések.

A *magyar mint idegen nyelv* funkcionális oktatása immár otthonra talált a mai alkalmazott nyelvészetben, a kontrasztív nyelvészet megújulásában és a *kulturális összetevők* bevonásával a szemiotikai igényű – az irodalom jelrendszerén túlmutató – komparatív kultúrakutatási keretek között. Más nyelvek, más irodalmak, más szövegek és más kultúrák összefüggésrendszerében manapság ugyanis különösen időszerű kontrasztív, illetve komparatív szemléletről, intertextuális, illetve interkulturális vonatkozásokról szólni. Kutatásuk filológiai előzményeit a magyar nyelv egybevető vizsgálatára, illetve a magyar irodalom fogadtatására (receptiójára) és kapcsolattörténetére irányuló gazdag hagyomány képviseli.

Legalább ilyen fontos azonban az adott nyelven és kultúrán belül is feltárni e kettő kapcsolatát – mégpedig külső érdeklődők számára, hogy együttesen tegyük hozzáférhetőbbé őket. A nyelvtanítás, az ismeretterjesztés és a fordítás szempontjából ebben a kérdésben egyaránt kiemelkedő jelentőséget tulajdoníthatunk a reáliák (a sajátosan magyar jellegűknél fogva megfeleltetési nehézségekkel járó jeltárgyak, illetve kifejezések) hozzáférhetőségének: eredetileg az irodalom fordítási igényei kihívásainak eleget téve, majd pedig az országismerettel, a művelődéstörténettel összefüggésben tágabb kulturális kontextusban is.

A nyelv és a kultúra összefüggésrendszerében így tehát a következőket hangsúlyozom:

(1) Az *önmagában, illetve egészlegesen* vizsgált nyelv–kultúra kapcsolat megragadása és közvetítése hitelesen életszerű és átláthatóan szerves benyomást kelthet, ha kamatoztatjuk a magyarban nyelvsajátosnak mutató nyelvi képalkotás szálaiból szemléletesen fölfejthető lényegi összefüggések mozgósításának lehetőségeit (a köznyelvi metaforák hálózatában, a frazeologizmusok etimológiájában, a térszemléletben stb. éppúgy, mint az irodalmi művek költői nyelvének művelődéstörténeti kontextusában).

(2) A *kontrasztív, illetve komparatív* szempontból vizsgált nyelv–nyelv és kultúra–kultúra (sőt áttételesen nyelv–kultúra) viszony esetében a nyelvsajátos (vagy éppen művelődéstörténetileg egyedi) vonásokon túl meggyőzően kirajzolódhatnak az univerzális és a tipikusnak tekinthető sajátosságok is, amelyek gazdag szemantikai-pragmatikai tartalmakat, érdekes irodalmi-művészeti megfeleléseket mutathatnak be, rejtett etimológiai üzeneteket (mítoszról, néprajzról, történelemlről árulkodó nyomokat) hozhatnak felszínre (mint a „nyelvi tudattalan” múltba süllyedt emlékeit), sőt mellékesen történeti-összehasonlító és areális-tipológiai tanulságokkal is szembesíthetőek.

A hungarológia művelőjének kívülről (is) látnia és láttatnia kell az összefüggéseket, ugyanakkor a nemzetközi szakirodalom mellett természetesen nem nélkülözheti az eredeti (magyar nyelvű) forrásműveket sem. Ehhez magyarként külső látószög és nyelvtudás, külföldiként pedig a magyar nyelv birtoklására van szükség. Ennek fényében tehát kitűnik, hogy például a magyar irodalom vagy művészettörténet belterjesen elszigetelt művelése (kutatása, illetve oktatása) természetesen *hungarológiai érdekű* ugyan, de – szorosabb értelemben, az egész felől, illetve kívülről tekintve – *önmagában még nem igazán hungarológiai szintű*. Azzá csak akkor avatjuk, ha az említett belső és külső össze-

függésrendszerben sikerül elhelyeznünk és megragadnunk. Hasonlóképpen kiviláglik ebből, hogy a nyelvi és a kulturális komponens ideális, optimális esetben összekapcsolódik. Ennek jelentősége nyilvánvalóan az elméleti megközelítés és mindenekelőtt a szakemberképzés szintjén a legfokozottabb, ugyanis ez itt szerintem feszes követelményként fogalmazódik meg. Ez a belső egység ugyanis különösen fontos szerepet játszik a tanárképzésben, ahol valóban mindkét fő részterület műveléséhez szükség van a fölkeszítésre.

Bár a hungarológiai oktatásnak általában is eleve lényegi vonása a *magyar mint idegen nyelv és a hungarológia* összetartozása, a nyelvoktatás és a (főként ismeretterjesztő jellegű) kultúraközvetítés gyakorlatában ez a követelmény adott esetben már természetesen lazábban érvényesül, az arányok hangsúlybeli eltolódásával számolhatunk – attól függően, hogy milyen intézményi feltételek és milyen igények, motivációs körülmények közepette működünk éppen.

WASEDA MIKA

Egy gondolat bánt engemet... – Mi a haszna a hungarológiának?

Már több mint 40 éve foglalkozom a magyar nyelvvel és kultúrával, és 1993 óta tanítok az oszakai magyar tanszéken. Akkor indult be a magyaroktatás Japánban, az akkori Oszakai Idegennyelvi Egyetemen, vagyis jelenlegi nevén az Oszakai Egyetem Idegennyelvi Karán. Azóta is ez az első és egyetlen önálló, egyetemi szintű magyar szakos képzés Japánban.

A magyar nyelv az Idegennyelvi Karon oktatott 25 nyelv egyike. A magyar szakos diákok négy éven keresztül ismerkednek a magyar nyelvvel, történelemmel és kultúrával. Mivel a magyarsággal kapcsolatosan mindenféle témával foglalkozunk, a tevékenységünket *hungarológiának*, vagyis magyarságtudománynak nevezhetjük.

A mi hungarológiánk fogalma azonban eltérhet a magyarországi vagy európai hungarológiától, hiszen földrajzilag, történelmileg, gazdaságilag és szociokulturális szempontból is nagyon „messze vagyunk” itt a Távols-Keleten. Ezért is merül fel időnként bennem az a kérdés, hogy számunkra mi a haszna a hungarológia kutatásának és oktatásának, milyen előnyökhöz jutnak, milyen lehetőségek nyílnak meg a magyar szakos tanítványaink előtt, ha elsajátítják a magyar nyelvet.

Az Idegennyelvi Kar szlogenje az, hogy a nyelv legyen az a szárny, amellyel elrepülhetünk a nagyvilágba. Azt tűztük ki célul, hogy magas szintű idegennyelvi készséget adjunk át, illetve gazdag és mély tudást a világ különböző kultúráiról – ezzel is hozzájárulva egymás megértéséhez és a nemzetközi problémák, konfliktusok megoldásához. Tehát a mi hungarológiánknak olyan tudománynak is kell lennie, hogy segítse egymás megértését.

Azonban nem egyszerűen erről van szó. Egyszer járt nálunk egy fiatal magyar kutató, akinek a kutatási témája a magyar származású Mannheim Károly életműve volt. Mannheim a tudásszociológia nevű filozófiai-szociológiai diszciplína alapítójaként is ismert. A tudásszociológia egyik célja az, hogy hozzájáruljon ahhoz, hogy az emberek jobban megértsék egymást. Ehhez azonban arra van szükség, hogy a másikkal való azonosuláson keresztül képesek legyünk saját magunkra mint „valaki másra” tekinteni: saját magunk és a hozzánk legközelebb állók cselekedeteit mint tőlünk különböző, idegen emberek cselekedeteit felfogni és megérteni. Ezen keresztül önmagunkat is jobban megismerjük. Egyszerűen szólva: rajtunk kívül álló nézőpontra van szükségünk. Ezt a perspektívát teremti meg számunkra a hungarológia. Az előadás végén a fiatal kutató azzal bátorított minket, hogy a magyar szakosok, akik hivatásukul választották egy számunkra távoli, a sajátjuktól minden bizonytal

nagyon különböző kultúra megismerését, ezzel akarva-akaratlanul is a tudásszociológia útjára léptek.

Egy japán író, Tawada Yoko, aki Berlinben él, és két nyelven, azaz japánul és németül is ír, azt állítja, hogy ha valaki nem tanult semmilyen idegen nyelvet, az nem tudja a saját anyanyelvét kívülről nézni. Ez pedig olyan, mintha tükör nélkül próbálná valaki megnézni önmagát.

Úgy tartja a magyar mondás, hogy ahány nyelvet beszél valaki, annyi embert ér. Ez a megfogalmazás talán túl sarkos, de az mindenesetre kétségtelen, hogy az idegen nyelv tanulása olyan nézőpontot teremt, amelynek segítségével lehetőséget kapunk arra, hogy akár a saját anyanyelvünket is jobban megértsük. Az idegen nyelvvel és kultúrával való megismerkedés pedig kitágítja az észlelési és értelmezési horizontot, és nemcsak a mások megértésére, hanem egyben önmagunk megismerésére is szolgál.

A fentiek értelmében a hungarológia hasznos lehet egymás és önmagunk megértésére. Mi, Magyarországtól messze élők a kívülálló pártatlan és objektív nézőpontjából szemlélhetjük a magyarságot a saját nyelvünkön és kultúránkon keresztül. Ugyanakkor a saját nyelvünket és kultúránkat egy más kultúra tükrében tudjuk szemlélni.

Ebből a komparatiztikai szempontból a hungarológia nemcsak a magyarországi és közép-európai szellemtörténeti alapokon építkező, multidiszciplináris tudomány, hanem gyakran a tudományos megismerés mércéjeként szolgáló segédeszköz is.

Survey

We asked representatives of the field how they interpret the concept and interdisciplinary frames of Hungarian studies and its relationship with the mediation/teaching of Hungarian as a foreign or second language (including Hungarian as a language of origin and as a surrounding language) today, in the first quarter of the 21st century. This survey presents the views of the scholars who responded to the question.